

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU
EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION
AND REHABILITATION

12.

MEĐUNARODNI
NAUČNI SKUP
„SPECIJALNA
EDUKACIJA I
REHABILITACIJA
DANAS”

12th

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
CONFERENCE
“SPECIAL
EDUCATION AND
REHABILITATION
TODAY”

ZBORNIK RADOVA

PROCEEDINGS

Beograd, Srbija
27-28. oktobar 2023.

Belgrade, Serbia
October 27-28th, 2023

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

12. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 27–28. oktobar 2023. godine

Zbornik radova

12th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 27–28th, 2023

Proceedings

**12. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 27–28. oktobar 2023. godine
Zbornik radova**

**12th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 27–28th, 2023
Proceedings**

Izdavač / Publisher

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Za izdavača / For publisher

Prof. dr Marina Šestić, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief

Prof. dr Svetlana Kaljača

Urednici / Editors

Prof. dr Ljubica Isaković
Prof. dr Sanja Ćopić
Prof. dr Marija Jelić
Doc. dr Bojana Drljan

Recenzenti / Reviewers

Prof. dr Tina Runjić
Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska
Prof. dr Amela Teskeredžić
Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina
Prof. dr Slobodanka Antić, prof. dr Milica Kovačević, doc. dr Nevena Ječmenica
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Lektura i korektura / Proofreading and correction

Dr Maja Ivanović
Maja Ivančević Otanjac

Dizajn i obrada teksta / Design and text processing

Biljana Krasić
Zoran Jovanković

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku / Proceedings will be
published in electronic format

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-174-7

Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije učestvovalo
je u sufinansiranju budžetskim sredstvima održavanje naučnog skupa (Ugovor o
sufinansiranju – evidencioni broj 451-03-1657/2023-03).

MENTORSKA PODRŠKA U USAVRŠAVANJU PRAKTIČARA ZA PORODIČNO ORIJENTISANE RANE INTERVENCIJE: PERCEPCIJA PROFESIONALACA

Mirjana Đorđević^{**1}, Špela Golubović², Snežana Ilić¹, Lana Vučićević Miladinović³

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

²Univerzitet u Novom Sadu, Medicinski fakultet Novi Sad, Srbija

³Beogradski psihološki centar, Srbija

Uvod: *Porodično orijentisane rane intervencije karakteriše pružanje podrške deci (mlađeg uzrasta sa razvojnim odstupanjima, smetnjama, netipičnim ponašanjem, socijalnim i emocionalnim teškoćama) i porodicama u prirodnom okruženju, uz oslanjanje na porodične rutine i jake strane roditelja i dece. Profesionalci se na različite načine mogu usavršavati za sprovođenje porodično orijentisanih ranih intervencija, što se posledično može odraziti na efekte u njihovom radu sa decom i porodicama. Mentorska podrška smatra se poželjnim oblikom profesionalnog usavršavanja praktičara.*

Cilj: *Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi kako članovi timova za porodično orijentisane rane intervencije percipiraju veštine mentora koji su ih podržavali, kao i kako mentori sagledavaju svoje kompetencije.*

Metode: *Učešće u istraživanju uzelo je osam mentora i 70 članova timova za porodično orijentisane rane intervencije iz Republike Srbije. U ovom istraživanju korišćena su dva instrumenta – Upitnik za procenu mentora i Upitnik za samoevaluaciju mentora (AOMP, 2016).*

Rezultati i zaključak: *Preko 88% članova timova za porodično orijentisane rane intervencije saglasno je da su njihovi mentori pokazali empatiju, da su ih podsticali na dublja razmišljanja, delili svoja iskustva, obezbeđivali poverljiv odnos i da su pokazivali poštovanje, pružajući im pomoć kada je to potrebno. Dodatno, članovi timova istakli su da im je ova podrška bila jako korisna i da je neophodno da se ona planira i u daljem radu. S druge strane, i mentori su kod sebe detektovali iste one vrednosti koje su prepoznali profesionalci koje su podržavali. Dodatno, istakli su i veštine koje je potrebno još da unapređuju. Ovi nalazi su značajni za kreatora politika, koji bi pri planiranju raspodele resursa u oblasti ranog razvoja mogli da uvrste i mentorsku podršku kao oblik obaveznog profesionalnog razvoja.*

Ključne reči: *mentori u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji, porodično orijentisane rane intervencije, profesionalni razvoj praktičara specijalne edukacije i rehabilitacije*

** mira.djordjevic81@gmail.com

UVOD

Porodično orijentisane rane intervencije

Porodično orijentisane rane intervencije (RI) karakteriše pružanje podrške deci (mlađeg uzrasta sa razvojnim odstupanjima, smetnjama, netipičnim ponašanjem, socijalnim i emocionalnim teškoćama) i porodicama u prirodnom okruženju (npr. u kući ili vrtiću), uz oslanjanje na porodične rutine i jake strane roditelja i dece (Dunst et al., 2014). Ovako koncipirane intervencije akcentiraju stavljaju na osnaživanje roditeljskih kapaciteta, a sve kako bi porodica mogla da izađe u susret potrebama dece. Dunst i saradnici (Dunst et al., 2014) ističu da veća uključenost roditelja u proces RI nosi sa sobom bolje ishode i za dete, a i za porodicu u celini. Uključenost roditelja podrazumeva to da su roditelji angažovani u identifikovanju interesovanja svoje dece, ali i svakodnevnih aktivnosti koje mogu biti prilike za učenje i povećano učešće dece (Swanson et al., 2011). Međutim, uključenost roditelja zavisi dosta od toga na koji način su oni podržani od strane profesionalaca koji pružaju usluge RI. Ukoliko su profesionalci nedovoljno dobro pripremljeni za proces porodično orijentisanih RI, ako ne pohađaju dodatne obuke i nemaju kontinuiranu podršku mentora i supervizora može se desiti da se ne ostvare očekivani ishodi (Dunst et al., 2014). Dodatno, način na koji profesionalci koji pružaju usluge RI komuniciraju sa roditeljima je u bliskoj vezi sa roditeljskim osećanjem kontrole nad procesom, kao i osećajem roditeljskog samopouzdanja i samoefikasnosti (Dunst et al., 2007). Uspostavljanje adekvatnih odnosa između profesionalaca koji pružaju usluge RI i roditelja, ali i ravnopravno uključivanje članova porodice u sve korake procesa RI doprineće tome da roditelji imaju mogućnost da vrše izbore i donose informisane odluke o svojoj deci, kao i da jačaju svoja znanja i veštine (Dunst et al., 2002).

Uloga i značaj mentorske podrške u implementaciji porodično orijentisanih RI

Neki autori, diskutujući o porodično orijentisanim RI, razlikuju dve vrste praksi – prakse implementacije (to su one prakse koje sprovode treneri, mentori i supervizori, a koje pomažu praktičarima da steknu nova znanja i veštine) i prakse intervencije (sprovode ih profesionalci, kao i roditelji, primenjujući metode i procedure koje će dovesti do željenih ishoda) (Dunst et al., 2013). Ove dve vrste praksi su tesno povezane, te se ističe da, ako treneri, mentori i supervizori ne uspostave adekvatne odnose pune poverenja sa profesionalcima (i pri tome ne koriste participativne, refleksivne i relacione odnose), ne možemo očekivati da će profesionalci postići željene ishode sa roditeljima, a ni da će roditelji uspeti da stvore svakodnevne prilike za učenje za svoju decu i poboljšaju svoje kompetencije (Dunst et al., 2013).

Profesionalci se na različite načine mogu usavršavati za sprovođenje porodično orijentisanih RI. Rezultati jedne analize pokazuju da su praktičari u Americi izveštavali o tome da oni najčešće svoja znanja o ovoj temi unapređuju kroz praćenje prezentacija na konferencijama, ali i kroz učešće u tematskim radionicama i obukama, dok sa druge strane, najređe imaju priliku da se usavršavaju kroz superviziju, mentorstvo ili koučing (Bruder et al., 2009).

Način na koji praktičari u porodično orijentisanim RI stižu znanja i veštine se odražava na efekte u njihovom radu sa decom i porodicama. Rezultati jednog istraživanja pokazuju da su najdelotvornije tehnike podučavanja praktičara one koje njih aktivno uključuju u sticanje znanja, kroz razmenu mišljenja i iskustava, odnosno one koje se baziraju na mentorskoj podršci (Dunst et al., 2010).

Implementacija porodično orijentisanih RI u Srbiji

U Srbiji je 2017. godine, kroz projektne aktivnosti Unicefa i Fondacije za otvoreno društvo, započeto implementiranje modela porodično orijentisanih RI na dve pilot lokacije (Kragujevac i Leskovac), a kroz sprovođenje istraživanja, obuke profesionalaca i superviziju (Đorđević i Koruga, 2018). Tokom 2018. i 2019. godine primena porodično orijentisanih RI se proširila na još tri lokacije (opština Rakovica, Sremska Mitrovica i Niš), te su u ukupno pet lokalnih zajednica formirani transdisciplinarni i intersektorski timovi za porodično orijentisane RI koji su pružali podršku porodicama (Đorđević, 2022). Od 2019. do 2021. godine sprovedena je obuka za nacionalne trenere i mentore za model porodično orijentisanih RI. To je rezultiralo proširenjem modela na još 14 lokacija u Srbiji, obukom novih praktičara i formiranjem lokalnih timova.

CILJ

Ovo istraživanje sprovedeno je sa ciljem utvrđivanja percepcije članova timova za porodično orijentisane RI o veštinama mentora koji su ih podržavali, kao i samoperepcije mentora o njihovim sopstvenim aktivnostima.

METODE

Uzorak

Učešće u istraživanju uzelo je osam mentora (psiholozi, defektolozi i pedagozi). Mentori su profesionalci koji u periodu od 2019. godine pa do danas sprovode porodično orijentisane RI u svojim lokalnim zajednicama (Niš, Leskovac, Kragujevac i Rakovica), imaju završen osnovni osmodnevni kurs o porodično orijentisanim RI, kao i šestodnevnu obuku za trenere i mentore, i ujedno iskustvo u obučavanju i mentorisanju novih lokalnih timova.

Pored mentora, učesnici ovog istraživanja bili su i članovi novoformiranih timova (defektolozi, psiholozi, socijalni radnici, pedagozi, vaspitači, pedijatri) za porodično orijentisane RI ($N = 70$). Članovi timova dolaze iz 13 lokalnih zajednica (Zaječar, Zrenjanin, Novi Sad, Prokuplje, Kraljevo, Čačak, Novi Pazar, Kruševac, Šabac, Subotica, Novi Beograd, Zemun i Čukarica) i zaposleni su u jednoj od tri ustanove – domu zdravlja, predškolskoj ustanovi ili centru za socijalni rad.

Procedura

Mentori su u periodu od septembra do decembra 2022. godine pružali podršku novoformiranim timovima za porodično orijentisane RI. Svaki mentor je podržavao

isti tim, odnosno iste timove tokom ovog perioda. Neki mentori su podržavali samo jedan tim ($N = 4$), neki dva istovremeno ($N = 3$), i jedan mentor tri tima. Tokom ovog vremenskog perioda mentori su dva puta mesečno prisustvovali timskom sastanku (*on-line*) i imali su obavezu da bar jednom posete tim uživo. Na timskim sastancima mentori su sa članovima tima utvrđivali i uvežbavali stečena znanja o porodično orijentisanim praksama, primenjivali komponente ovih praksi i diskutovali o svim izazovima i dilemama sa kojima se tim sreće. Po završetku ove faze mentorske podrške, u januaru 2023. mentori su zamoljeni da popune *on-line* Upitnik za samoevaluaciju mentora.

Članovi timova su u periodu od marta do avgusta 2022. godine prolazili osmodnevnu obuku o porodično orijentisanim RI, a zatim su u svojim lokalnim zajednicama formirali intersektorske timove i od septembra do decembra 2022. godine su dobijali intenzivnu mentorsku podršku. U januaru 2023. godine, po okončanju ove faze mentorske podrške, članovi novoformiranih timova su zamoljeni da popune *on-line* Upitnik za procenu mentora.

Instrumenti

U ovom istraživanju korišćena su dva instrumenta – Upitnik za procenu mentora (AOMP, 2016) (koji su popunjavali članovi 13 novoformiranih timova za porodično orijentisane RI) i Upitnik za samoevaluaciju mentora (AOMP, 2016) (koji su popunjavali sami mentori).

Upitnik za procenu mentora sadrži sedam ajtema kojima se opisuju sledeće veštine mentora – empatija, konstruktivni izazov, deljenje iskustava, poverljivost, profesionalno prijateljstvo, pružanje pomoći u razumevanju procesa i slušanje. Ispitanici su na svaki ponuđeni ajtem odgovarali tako što su označavali stepen saglasnosti sa ponuđenom tvrdnjom (npr. *U potpunosti se slažem da je mentor pokazao opisano ponašanje; Delimično se slažem; U potpunosti se ne slažem*). Na samom kraju upitnika ispitanici su imali mogućnost da ostave komentar u vezi sa mentorskom podrškom koju su dobijali.

Upitnik za samoevaluaciju mentora obuhvatio je sedam oblasti (razumevanje sebe, posvećenost samorazvoju, upravljanje procesom, izgradnja odnosa, omogućavanje uvida i učenja, ishod i akcija i evaluacija). Za svaku od ovih oblasti mentor je odgovarao na dva pitanja: 1) Šta sam uradio(la) dobro? i 2) Šta mogu da unapredim u budućnosti?

REZULTATI SA DISKUSIJOM

Kako članovi timova za porodično orijentisane RI percipiraju i ocenjuju veštine svojih mentora?

Preko 88% članova timova za porodično orijentisane RI je saglasno sa tim da su njihovi mentori pokazali empatiju, da su ih podsticali na dublja razmišljanja, delili svoja iskustva, obezbeđivali poverljiv odnos i da su pokazivali poštovanje, pružajući im pomoć kada je to potrebno (Tabela 1). Ovakav nalaz je ohrabrujuć i na osnovu

navoda iz literature (Dunst et al., 2002; Dunst et al., 2007; Dunst et al., 2010; Dunst et al., 2013; Dunst et al., 2014) omogućava nam da pretpostavimo da će i profesionalci u daljem radu sa porodicama primenjivati ovakve pristupe.

Tabela 1

Deskriptivni pokazatelji evaluacije mentorskih veština

	U potpunosti se slažem da je mentor pokazao opisano ponašanje		Delimično se slažem da je mentor pokazao opisano ponašanje		U potpunosti se ne slažem da je mentor pokazao opisano ponašanje	
	<i>N</i>	<i>f (%)</i>	<i>N</i>	<i>f (%)</i>	<i>N</i>	<i>f (%)</i>
<i>Uпитnik za procenu mentora</i>						
Empatija – iako mentor možda nije iskusio tačno probleme sa kojima se suočavate, on je pokazivao interesovanje za Vas i Vaš razvoj i pokazao je spremnost da razume stvari sa Vaše tačke gledišta.	62	91,2	6	8,8	0	0
Konstruktivni izazov – Vaš mentor Vas je, kada god je to bilo prikladno, podstakao da dublje razmislite, da se bavite neprijatnim pitanjima i da podstaknete sebe na rešenje izazova.	61	88,4	6	8,7	2	2,9
Deljenje iskustva – Vaš mentor je koristio sopstveno iskustvo da pruži smernice i savete; podjednako, on je bio svestan da ono što je bilo ispravno za njega, možda nije najbolje rešenje za Vas.	65	92,9	4	5,7	1	1,4
Poverljivost – ono što je izrečeno između mentora i Vas je bilo potpuno poverljivo.	62	89,9	5	7,2	2	2,9
Profesionalno prijateljstvo – Vaš mentor je u kontaktu sa Vama pokazao poštovanje, otvorenost i saradnju je učinio prijatnom.	62	89,9	4	5,8	3	4,3
Pomoć u razumevanju procesa u koji ste uključeni – Vaš mentor je pokazao veliko iskustvo i znanje u procesima u kojima Vam pomaže, što je bilo veoma značajno za postizanje vaših ciljeva.	63	91,3	4	5,8	2	2,9
Slušanje – ponekad Vam je mentor pomogao samo time što je tu, kao neko ko je sa Vama razgovarao i ko Vas je saslušao.	62	89,9	5	7,2	2	2,9

U okviru slobodnih komentara izdvojila su se četiri tipa odgovora. Prvi tip je sadržao uopštene pohvale mentorskog rada (npr. *Podrška ove vrste je dragocena. Na početku primene uvek postoji nesigurnost pa je olakšavajuće saznanje da imamo koga da pitamo i da se konsultujemo bez ustručavanja; Sjajna i kontinuirana podrška koja se retko sreće*). U drugoj grupi komentara isticane su neke specifične veštine mentora (npr. *Naš mentor je uvek bio dostupan za sva naša pitanja i nedoumice; Mentor je pokazao da ima poverenje u nas i da smatra da smo mi ljudi koji imamo veliko znanje i iskustvo u radu sa osetljivom kategorijom; Mišljenja sam da je mentor*

nesebično delio znanja, davao konstruktivne predloge za unapređenje rada, a samim tim doprineo kvalitetnijem pružanju usluga RI). Treći tip komentara sadržao je preporuke za dalja usavršavanja mentorskih veština (npr. *Bilo bi korisno da smo mogli da čujemo i iskustva iz drugih gradova; Značilo bi mi da je mentor pokazao horizontalniji odnos, više povezanosti i zainteresovanosti; Nedostatak kritičnosti kada naše promišljanje nije išlo u pravom smeru*). U četvrtoj grupi komentara bili su odgovori koji su se odnosili na isticanje potrebe za daljom podrškom mentora (npr. *Nadam se i dalje našoj uspešnoj saradnji; Smatram da nam je potrebna njena dalja podrška; Potrebna je i dalje velika podrška mentora u našem radu; Podrška mentora bi nam bila dragocena i nadalje*).

Na osnovu ovih komentara možemo uočiti da je profesionalcima u oblasti ranog razvoja potrebna kontinuirana mentorska podrška, da im ona prija, kao i da ih motiviše za dalji rad.

Kako mentori procenjuju svoj rad?

U Tabeli 2 dati su primeri odgovora mentora u sedam procenjenih oblasti.

Tabela 2

Primeri odgovora koje su davali mentori u samoevaluaciji

Oblast	Šta je bilo dobro?	Šta mogu da unapredim u budućnosti?
Razumevanje sebe	- Prepoznala sam i razumela uverenja, stavove, izazove, otpore koleginica, zbog cipele” i pomognem njima da napreduju toga što prepoznajem sebe u tim uverenjima i kao i sebi. prepoznajem put koji sam prošla kroz čitav niz godina do današnjih uverenja o praksi i RI. - Trudila sam se da poštujem različitosti na svim nivoima, da olakšam rad i sebi i drugima, da na adekvatan način uvažim sve ono što oni jesu i što rade, a da u isto vreme pokušam da prenesem svoja iskustva i nove prakse. - Slučam, nastojim da promišljam i razumem. Zastupam princip jednakosti, vrednujem otvorenost i poverenje i pružam podršku koja im je potrebna na putu transformacije	- Da pokušam još više da “uđem u njihove autentičnosti kako bih podstakla one članove tima koji su ostali zatvoreni. - Osećanje odgovornosti i granica između moje i njihove, kao i bolja razvnoteža između njihovih i mojih potreba, a sa ciljem razvoja veće samostalnosti kod njih.
Posvećenost samorazvoju	- Poštovala sam dinamiku tima, i kako sam ja “vodila” njih, tako su i oni “vodili” mene. - Trudila sam se da u sve uđem bez predrasuda, bez preranog donošenja zaključaka, da razumem i stavim se u njihovu poziciju, da budem otvorena za realno sagledavanje situacije, da budem maksimalno podržavajuća, da smanjim neka očekivanja, da prvo pohvalim, a da onda ukažem na neke stvari koje bi mogle drugačije. - Poštujem različitosti profesija, stavove kolega, njihove napore da se iz tradicionalnog modela preorijentišu na porodično orijentisane RI.	- Možda da budem nekada direktivnija, možda je to bolje za sledeću fazu, razvoja tima. - Razmena iskustava sa drugim mentorima. - Pre svega rad sa otporima, individualnim i grupnim.

Upravljanje procesom	- <i>Prepoznate uloge, građenje poverenja, otvorenost i važnost vođenja procesa.</i> - <i>Oснаživanje članova tima pojedinačno i timski.</i> - <i>Mentorstvo je dvosmeran proces, međusobna razmena iskustva, podstakla sam to u timu.</i>	- <i>Mogu da podržim više i one članove koji do sad nisu u većoj meri bili produktivni.</i> - <i>Sklonost da preuzmem na sebe više nego što je možda dobro za njih i mene.</i>
Izgradnja odnosa	- <i>Prilagodila sam se pojedinačnim članovima tima, tretiram ih s poštovanjem, razvili smo odnos poverenja</i> - <i>Negujem ravnopravnost, poverenje i slobodu da svaki član tima iznese svoj stav i zajedno jedni druge podržimo.</i>	- <i>Iniciram komunikaciju sa članovima tima koji su u manjoj meri učestvovali u razmenama.</i> - <i>Jasno mi je kroz ponašanje, stavove da neki članovi timova imaju otpor prema porodično orijentisanim RI, ali bez obzira na to što nastojim da pošaljem poruku da je to dozvoljeno, da možemo o tome da razgovaramo, da je ovo odnos u kome nema primoravanja, nekako mi ne polazi uvek za rukom da ih podstaknem na iskren razgovor. Zapravo bih mogla da radim na strategijama za rad sa članovima koji su u pasivnom otporu.</i>
Omogućavanje uvida i učenja	- <i>Dajem uvremenjenu povratnu informaciju, uključujem druge u diskusiju, trudim se da svi dobiju priliku za iznošenje svojih mišljenja.</i> - <i>Pokazujem veru u značaj pružanja podrške drugima da se razviju, trudim se da proveravam razumevanje, koristim aktivan stil slušanja.</i>	- <i>Da pronađem mehanizam da članovi tima u većoj meri govore za sebe, a ne “kroz” koordinatora, na samom sastancima. Obično koordinator parafrazira razmišljanja članova tima sa njihovih sastanaka, a na sastanku sa mnogim koordinator u većoj meri govori “ispred” njih.</i> - <i>Da još temeljnije proveravam razumevanje.</i>
Ishod i akcija	- <i>Pomažem pojedincu da razjasni i preispita svoje željene rezultate i da postavi odgovarajuće ciljeve.</i> - <i>Vodila sam odgovarajuće beleške, beležila napretke, trudila se da timovi sami u većini situacija dolaze do adekvatnih rešenja, trudila se da zajedno pronalazimo različite opcije za postavljanje i postizanje ciljeva.</i>	- <i>Najveća teškoća u ovoj oblasti mi je što su možda neki „željeni ciljevi” i dalje postavljeni tako da ispune očekivanja, što možda nisu autentični.</i> - <i>Da više podstičem samostalnost u postavljanju i postizanju ciljeva kako za pojedince tako i za one koji se odnose na tim.</i>
Evaluacija	- <i>Ne bih da pomešam evaluaciju i refleksiju. Ostala sam u procesu učenja i razmene kroz izveštaje i razmene tokom procesa mentorstva.</i> - <i>Evaluacija je tek pred nama.</i> - <i>Procenjujem rezultate sa pojedincima i timom, pratim efikasnost rada svakog pojedinca i tima u celini.</i>	- <i>Možda da na kraju svakog sastanka imamo zajedničku evaluaciju, ne o radu mentora, već o procesima, dinamici i učešću članova...pa bi to reflektovalo, posredno i odnos sa mentorom.</i> - <i>Uspostavljanje pravila komunikacije na nivou tima mentora.</i> - <i>Da više odgovaram na potrebe svakog pojedinca u timu.</i>

Dobijeni rezultati pokazuju da su mentori u svim ispitivanim oblastima uspjeli da detektuju svoje jake strane, ali i strane one koje je potrebno još da unapređuju. Takođe, ova analiza pokazuje da su mentori tokom pružanja podrške vodili računa o karakteristikama participativnih i relacionih praksi, da su se trudili da uvažavaju različita mišljenja, podstiču samostalno rešavanje problema i pružaju uvremenjenu podršku i da kontinuirano promišljaju o svojim postupcima. Upoređivanjem ocena koje su dali članovi tima za svoje mentore, kao i samoevaluacije koja je dobijena od mentora, mogu se uočiti izvesna poklapanja.

S obzirom na to da se samoevaluacija smatra značajnim sredstvom u procesu profesionalnog razvoja osoba u oblasti ranog razvoja i da pruža prilike za postavljanje novih ciljeva, donošenja odluka za dalji rad, prilagođavanje načina rada, kao i za podizanje svesti o sopstvenim verovanjima, kao i predrasudama (McFarland et al., 2009), preporuka je da se ona uvrsti u redovnu praksu praćenja mentorskog rada.

ZAKLJUČAK

Dobijeni rezultati pokazuju da je profesionalcima u oblasti porodično orijentisanih RI potrebna kontinuirana podrška i da oni imaju stalnu potrebu za učenjem i profesionalnim razvojem. Ovaj nalaz je značajan za kreatore politika koji bi pri planiranju raspodele resursa u oblasti ranog razvoja mogli da uvrste i mentorsku podršku kao oblik obaveznog profesionalnog razvoja.

LITERATURA

- Across Organisational Mentoring Programme (AOMP). (2016). *How to have an effective mentoring relationship. A toolkit for mentees*. <https://ngocoachingmentoring.org/wp-content/uploads/2021/10/AOMP-Mentee-Toolkit.pdf>
- Bruder, M. B., Mogro-Wilson, C., Stayton, V. D., & Dietrich, S. L. (2009). The national status of in-service professional development systems for early intervention and early childhood special education practitioners. *Infants & Young Children, 22*(1), 13-20.
- Dunst, C. J., Boyd, K., Trivette, C. M., & Hamby, D. W. (2002). Family-oriented program models and professional help giving practices. *Family relations, 51*(3), 221-229.
- Dunst, C. J., Bruder, M. B., & Espe-Sherwindt, M. (2014). Family Capacity-Building in Early Childhood Intervention: Do Context and Setting Matter? *School Community Journal, 24*(1), 37-48.
- Dunst, C. J., Hamby, D. W., & Brookfield, J. (2007). Modeling the Effects of Early Childhood Intervention Variables on Parent and Family Well-Being. *Journal of Applied Quantitative Methods, 2*(3), 268-288.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., & Hamby, D. W. (2010). Meta-analysis of the effectiveness of four adult learning methods and strategies. *International Journal of Continuing Education and Lifelong Learning, 3*(1), 91-112.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., & Raab, M. (2013). An implementation science framework for conceptualizing and operationalizing fidelity in early childhood intervention studies. *Journal of Early Intervention, 35*(2), 85-101.

- Đorđević, M. (2022). Transdisciplinarni i intersektorski timski rad u ranim intervencijama. U S. Golubović (Ur.), *5. Simpozijum logopeda Srbije “Timski rad u logopediji i defektologiji”* (str. 131-140). Udruženje logopeda Srbije.
- Đorđević, M., i Koruga, D. (2018). Rana intervencija u porodici kao prirodnom kontekstu odrastanja. U N. Labović (Ur.), *Zbornik radova sa naučno-stručnog skupa logopeda Srbije Rana intervencija u logopedskoj praksi* (str. 130–138). Udruženje logopeda Srbije.
- McFarland, L., Saunders, R., & Allen, S. (2009). Reflective practice and self-evaluation in learning positive guidance: Experiences of early childhood practicum students. *Early Childhood Education Journal*, *36*, 505-511.
- Swanson, J., Raab, M., & Dunst, C. J. (2011). Strengthening family capacity to provide young children everyday natural learning opportunities. *Journal of Early Childhood Research*, *9*(1), 66-80.

MENTORING SUPPORT IN THE IMPLEMENTATION PROCESS OF FAMILY-ORIENTED EARLY INTERVENTIONS: PERCEPTIONS OF PROFESSIONALS

Mirjana Đorđević¹, Špela Golubović², Snežana Ilić¹, Lana Vučićević Miladinović³

¹University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

²University of Novi Sad, Faculty of Medicine Novi Sad, Serbia

³Belgrade Psychological Center, Serbia

Introduction: *Family-oriented early interventions are characterized by supporting children (younger age with developmental disabilities, atypical behavior, social and emotional difficulties) and families in a natural environment, relying on family routines and the strengths of parents and children. Professionals can be trained in various ways to carry out family-oriented early interventions, which can consequently be reflected in the effects of their work with children and families. Mentoring support is considered a desirable form of professional development for practitioners.*

Aim: *This research aims to determine how members of family-oriented early intervention teams perceive the skills of the mentors who supported them and how mentors perceive their competencies.*

Methods: *Eight mentors and 70 members of family-oriented early intervention teams from the Republic of Serbia participated in the research. In this research, two instruments were used – A mentor assessment questionnaire and A questionnaire for the self-evaluation of mentors (AOMP, 2016).*

Results and conclusion: *Over 88% of family-oriented early intervention team members agree that their mentors showed empathy, encouraged them to think deeper, shared their experiences, secured a confidential relationship, and showed respect, helping them when needed. In addition, members of the teams pointed out that this support was beneficial to them and that it is necessary to plan it in further work. On the other hand, mentors also detected in themselves the same values that were recognized by the professionals they*

supported. In addition, they highlighted those skills that need to be improved. These findings are significant for policy makers who, when planning the allocation of resources in the field of early development, could include mentoring support as a form of mandatory professional development.

Keywords: *mentors in special education and rehabilitation, family-oriented early interventions, professional development of practitioners of special education and rehabilitation*